

Ks. dr hab. Rafał Kamiński, prof. UKSW

Małżeństwo jako sakrament jedności i źródło miłości, która trwa mimo trudności

I. Prawo polskie

1. Konstytucyjna koncepcja małżeństwa

Konstytucja RP z 1997, Rozdział 1, Art. 18:

Małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej.

- Konstytucja Rzeczypospolitej określa małżeństwo jako związek **kobiety i mężczyzny**. A zatem – jednej kobiety i jednego mężczyzny, czyli nie dopuszcza się poligamii.
- Związanie z małżeństwem instytucji rodziny oraz macierzyństwa i rodzicielstwa oznacza, że ustawodawcy nie wolno zmienić definicji małżeństwa, które rozumie się jako instytucję związaną z prokreacją i wychowaniem dzieci.
- Małżeństwo opiera się na zasadzie dobrowolności i jest wolnym wyborem jednostek.
- Małżonkowie mają równe prawa i obowiązki, jakie przysługują im z racji zawarcia związku małżeńskiego, oraz prawa w rodzinie, wobec swoich dzieci.

2. Konkordatowa koncepcja małżeństwa

Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską 1993 (1998)

Artykuł 10

1. Od chwili zawarcia małżeństwo kanoniczne wywiera takie skutki, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa zgodnie z prawem polskim, jeżeli

(1) między nupturientami nie istnieją przeszkody wynikające z prawa polskiego,

(2) złożą oni przy zawieraniu małżeństwa zgodne oświadczenie woli dotyczące wywarcia takich skutków i

(3) zawarcie małżeństwa zostało wpisane w aktach stanu cywilnego na wniosek przekazany Urzędowi Stanu Cywilnego w terminie pięciu dni od zawarcia małżeństwa; termin ten ulega przedłużeniu, jeżeli nie został dotrzymany z powodu siły wyższej, do czasu ustania tej przyczyny.

2. Przygotowanie do zawarcia małżeństwa kanonicznego obejmuje pouczenie nupturientów o **nierozzerwalności małżeństwa kanonicznego** oraz o przepisach prawa polskiego dotyczących skutków małżeństwa.

3. Orzekanie o ważności małżeństwa kanonicznego, a także w innych sprawach małżeńskich przewidzianych w prawie kanonicznym, należy do wyłącznej kompetencji władzy kościelnej.

4. Orzekanie w sprawach małżeńskich w zakresie skutków określonych w prawie polskim należy do wyłącznej kompetencji sądów państwowych.

5. Kwestia powiadamiania o orzeczeniach wskazanych w ustępach 3 i 4 może być przedmiotem postępowania określonego w artykule 27.

6. Celem wprowadzenia w życie niniejszego artykułu dokonane zostaną konieczne zmiany w prawie polskim.

3. Ustawowa koncepcja małżeństwa

Kodeks rodzinny i opiekuńczy (1964)

Art. 1. § 1. Małżeństwo zostaje zawarte, gdy mężczyzna i kobieta jednocześnie obecni złożą przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego oświadczenia, że wступują ze sobą w związek małżeński.

§ 2. Małżeństwo zostaje również zawarte, gdy mężczyzna i kobieta zawierający związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego w obecności duchownego oświadczą wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu i kierownik urzędu stanu cywilnego następnie sporządzi akt małżeństwa. Gdy zostaną spełnione powyższe przesłanki, małżeństwo uważa się za zawarte w chwili złożenia oświadczenia woli w obecności duchownego.

§ 3. Przepis paragrafu poprzedzającego stosuje się, jeżeli ratyfikowana umowa międzynarodowa lub ustawa regulująca stosunki między państwem a kościołem albo innym związkiem wyznaniowym przewiduje możliwość wywołania przez związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu tego kościoła albo innego związku wyznaniowego takich skutków, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego.

4. Prawo polskie - konkluzje

- W polskim prawie małżeństwo definiuje się jako **trwały, egalitarny związek mężczyzny i kobiety** powstały z ich woli w sposób sformalizowany określony jako swoista dwustronna czynność prawna zbliżona do kategorii umów.

- Według prawodawstwa w Polsce, zawarcie małżeństwa następuje przez złożenie przez dwie osoby przeciwnej płci i stanu wolnego, zgodnego oświadczenia (przysięga małżeńska) o wstąpieniu w związek małżeński, jeżeli czyniąc to znajdują się jednocześnie w obecności kierownika urzędu stanu cywilnego – ewentualnie w obecności duchownego,

- Zgodna wola (*consensus*) - jest źródłem powstania małżeństwa

- **Przesłanki konieczne:**

- **odmienność płci nupturientów**

- złożenie zgodnych oświadczeń
- jednoczesna obecność nupturientów
- złożenie oświadczeń przed urzędnikiem

II. Prawo kanoniczne

1. Pojęcie małżeństwa

- Kan. 1055 - § 1. Małżeńskie **przymierze**, przez które **mężczyzna i kobieta** tworzą ze sobą **wspólnotę całego życia**, skierowaną ze swej natury do **dobra małżonków** oraz do **zrodzenia i wychowania potomstwa**, zostało między ochrzczonej podniesione przez Chrystusa Pana do **godności sakramentu**.

- A zatem małżeństwo:

- jest przymierzem
- zawiera je kobieta i mężczyzna
- na całe życie
- skierowane jest na dobro małżonków i zrodzenie i wychowanie potomstwa
- jest sakramentem

1.1 Przymierze (*coniugale foedus*)

- **Kontrakt** (*contractus*) – wizja obecna jeszcze w CIC 1917 (*can. 1081 – deklaracja woli jako specjalny typ kontraktu*)

- **Przymierze małżeńskie** (*coniugale foedus*) – KPK 1983, *kan. 1055*

- Odejście przez prawodawcę od koncepcji małżeństwa tylko jako kontraktu na rzecz przymierza.

- Korzenie biblijne – ST - „Przymierze” między Bogiem a Izraelem – model miłości oblubieńczej (kobieta-mężczyzna): (Jr 22,9; 31,32); (Oz 2,4); (Ez 16,15-43).

1.2 Wspólnota całego życia (*consortium totius vitae*)

- jedność, unia, komunia

- uczestnictwo i dzielenie „tego samego losu”

- *Głęboka wspólnota życia i miłości małżeńskiej* (Gaudium et spes, n. 48)

- *Dobrowolne wzajemne oddawanie się sobie* (Gaudium et spes, n. 49)

- obejmuje wszystkie wymiary życia – wszystkie płaszczyzny i wszystkie dziedziny

- wspólnota życia = duch + i ciało

- wspólnota - łoża, stołu i ducha

Instytut Papieża Jana Pawła II, Kurs online „Źródła miłości”

wspólnota – fizyczna, ekonomiczna, duchowa

- związana ze wzajemnym osobowym oddaniem się sobie w miłości
- **przymierze** – odnosi się do momentu zawarcia małżeństwa (*matrimonium in fieri*)
- **wspólnota** – wskazuje na istotę trwałej relacji małżeńskiej (*matrimonium in facto esse*)
- zakłada wzajemne oddziaływanie na siebie oraz doskonalenie się, zarówno indywidualne, jak i wspólne

1.3 Dobro małżonków (*bonum coniugum*)

- Istotne cele małżeństwa:
 - dobro małżonków
 - zrodzenie i wychowanie potomstwa
- Dwa równorzędne cele:
 - cel indywidualny + cel społeczny
- Czym jest dobro małżonków (*bonum coniugum*)?
 - Małżeństwo „ze swej natury” (kan. 1055 §1) – a zatem pomyślane przez Stwórcę - ukierunkowane jest na:
 - Dobro małżonków
 - Dobro potomstwa
- KKK (1992), nr 2363: *Przez zjednoczenie małżonków urzeczywistnia się podwójny cel małżeństwa: dobro samych małżonków i przekazywanie życia. Nie można rozdzielać tych dwóch znaczeń, czyli wartości małżeństwa, bez naruszenia życia duchowego małżonków i narażenia dobra małżeństwa oraz przyszłości rodziny. Miłość małżeńska mężczyzny i kobiety powinna więc spełniać podwójne wymaganie: wierności i płodności.*
- Dobro małżonków – jest instytucjonalnym (obiektywnym) celem małżeństwa:
 - Nie zawsze zbieżny z celami subiektywnymi
 - Nie musi identyfikować się z aspiracjami doczesnymi
- Zamiar Stwórcy: „Nie jest dobrze, aby mężczyzna był sam” (Rdz 2, 18)
- Istotą *bonum coniugum* jest wzajemne obdarowanie się sobą małżonków:
 - Kan. 1057 § 2. Zgoda małżeńska jest aktem woli, którym mężczyzna i kobieta w nieodwołalnym przymierzu **wzajemnie się sobie oddają i przyjmują w celu stworzenia małżeństwa.**
- Celem wzajemnego obdarowania:
 - Dopełnianie się

Instytut Papieża Jana Pawła II, Kurs online „Źródła miłości”

- Doskonalenie się
- Pragnienie dobra drugiej osoby
- Czynienie z siebie daru dla drugiej osoby

- Jest to więc suma praw-obowiązków przekazywana i przyjmowana w momencie wyrażania zgody małżeńskiej (akt woli).

- Konkretyzuje się w relacjach międzyosobowych, bez których wspólnota małżeńska nie byłaby możliwa, które nadają jej sens i które przyczyniają się do pełniejszego rozwoju osobowości małżonków.

- Zakres nie może zostać określony wyczerpująco. Przejawami dbania o dobro małżonków jest:

- Ofiarowanie własnej aktywności i dyspozycyjności
- Wymiar seksualny małżeństwa
- Zachowanie własnej integralności
- Zachowanie własnej indywidualności

- Obejmuje:

- emocje
- uczucia
- inteligencję
- ducha

- Przekłada się na konkretne prawa i obowiązki:

- pożycie intymne
- jedność duchowa
- wzajemna pomoc
- wzajemne udoskonalenie
- wzajemne uświęcanie

- Istotą małżeństwa jest skierowanie go na dobro małżonków i dobro potomstwa, nie zaś samo to dobro jako cel (S. Villegiante)

1.4 Zrodzenie i wychowanie potomstwa (*bonum prolis*)

- Niezmienna od stuleci nauka o celu prokreacyjnym małżeństwa, wzbogaconą o wykładnię Konstytucji „*Gaudium et spes*”, stanowi jednoznaczną wykładnię w tym względzie prawa naturalnego

- Ukierunkowanie *communio vitae* ku zrodzeniu potomstwa stanowi istotę małżeństwa

- Jest to *szczytowe uwieńczenie tej wspólnoty*, która staje dzięki temu rodziną (*Gaudium et spes*, n. 48).

- Odstąpienie od KPK 198383 na cel pierwszorzędny i drugorzędny w kan. 1055 §1 – i

skierowanie na dobro małżonków i zrodzenie i wychowanie potomstwa

- CIC 1917 sytuował cele na dwóch odrębnych stopniach, powodował pojęciowe rozdzielenie tego, co Paweł VI określił w encyklice *Humaene vitae* w stosunku do małżeństwa jako:

(...) ustanowionym przez Boga nierozzerwalnym związku - którego człowiekowi nie wolno samowolnie zrywać, między dwojakim znaczeniem tkwiącym w stosunku małżeńskim: między oznaczaniem jedności i oznaczaniem rodzicielstwa (n. 12).

- W ten sposób KPK 1983 nie używając słowa „cel” wskazuje na bezpośredni zamysł i wolę Stwórcy w stosunku do małżeństwa, jako miejsca do zrodzenia i wychowania potomstwa

- Wskazuje to na prawo-obowiązek małżonków do spełniania aktów małżeńskich naturalnie otwartych na poczęcie i nieprzeszkadzanie prokreacji.

- Jest to zarazem wyraz wzajemnego oddania się i przekazanie małżeńskiego stron w wymiarze ich własnej kobiecości i męskości.

- Niezmiernie ważne jest tu rozumienie odpowiedzialnego rodzicielstwa, wyrażających plan Boga-Stwórcy, tkwiących w samej naturze małżeństwa.

- Na straży ukierunkowania małżeństwa ku prokreacji stoją normy prawne sankcjonujące nieważność związku w przypadku działań nupturientów naruszających *ordinatio* (skierowanie) ku zrodzeniu potomstwa (symulacja częściowa – kan. 1101 §2):

- § 2. Jeśli jednak jedna ze stron albo obydwie pozytywnym aktem woli wykluczyłyby samo małżeństwo lub jakiś istotny element małżeństwa, albo jakiś istotny przymiot, zawierają je nieważnie.

- Także uznanie małżeństwa za nieważne w przypadku stwierdzenia niezdolności konsensualnej, należy uznać za niezbędny czynnik w dziedzinie ochrony prawnej prokreacyjnego wymiaru małżeństwa :

- Kan. 1084 - § 1. Niezdolność dokonania stosunku małżeńskiego uprzednia i trwała, czy to ze strony mężczyzny czy kobiety, czy to absolutna czy względna, czyni małżeństwo nieważnym z samej jego natury.
§ 2. Jeśli przeszkoda niezdolności jest wątpliwa, czy wątpliwość ta jest prawna czy faktyczna, nie należy zabraniać zawarcia małżeństwa ani też, dopóki trwa wątpliwość, orzekać jego nieważności.
§ 3. Niepłodność ani nie wzbrania zawarcia małżeństwa, ani nie powoduje jego nieważności, z zachowaniem przepisu kan. 1098.

- Kan. 1095 - Niezdolni do zawarcia małżeństwa są ci, którzy:

n. 2: mają poważny brak rozeznania oceniającego co do istotnych praw i obowiązków małżeńskich wzajemnie przekazywanych i przyjmowanych;

n. 3: z przyczyn natury psychicznej nie są zdolni podjąć istotnych obowiązków małżeńskich.

1.5 Sakramentalność małżeństwa

- KPK, kan. 1055 § 2: [małżeństwo] *zostało między ochrzczonymi podniesione przez Chrystusa Pana do godności sakramentu.*
- Między ochrzczonymi nie może istnieć ważna umowa małżeńska, która tym samym nie byłaby sakramentem.
- W niczym nie zmienia to istoty naturalnej umowy, lecz dzięki temu wprowadza je w nadprzyrodzony porządek
- Sakrament miłości Boga do człowieka:
 - Ef 5, 21-33: 21: *Bądźcie sobie wzajemnie poddani w bojaźni Chrystusowej!* 22 *Żony niechaj będą poddane swym mężom, jak Panu,* 23 *bo mąż jest głową żony, jak i Chrystus - Głową Kościoła: On - Zbawca Ciała.* 24 *Lecz jak Kościół poddany jest Chrystusowi, tak i żony mężom - we wszystkim.* 25 *Mężowie miłujcie żony, bo i Chrystus umiłował Kościół i wydał za niego samego siebie,* 26 *aby go uświęcić, oczyściwszy obmyciem wodą, któremu towarzyszy słowo,* 27 *aby osobiście stawić przed sobą Kościół jako chwalebny, nie mający skazy czy zmarszczki, czy czegoś podobnego, lecz aby był święty i nieskalany.* 28 *Mężowie powinni miłować swoje żony, tak jak własne ciało. Kto miłuje swoją żonę, siebie samego miłuje.* 29 *Przecież nigdy nikt nie odnosił się z nienawiścią do własnego ciała, lecz [każdy] je żywi i pielęgnuje, jak i Chrystus - Kościół,* 30 *bo jesteśmy członkami Jego Ciała.* 31 *Dlatego opuści człowiek ojca i matkę, a połączy się z żoną swoją, i będą dwoje jednym ciałem.* 32 *Tajemnica to wielka, a ja mówię: w odniesieniu do Chrystusa i do Kościoła.* 33 *W końcu więc niechaj także każdy z was tak miłuje swą żonę jak siebie samego! A żona niechaj się odnosi ze czcią do swojego męża!*

2. Istotne przymioty małżeństwa

- Kan. 1056: Istotnymi przymiotami małżeństwa są **jedność i nierozzerwalność**, które w małżeństwie chrześcijańskim nabierają szczególnej mocy z racji sakramentu.

2.1 Jedność

- Jedność małżeństwa = monogamia, co oznacza związek jednego mężczyzny z jedną kobietą.

2.2. Nierozzerwalność

- Nierozzerwalność małżeństwa polega na tym, że związku małżeńskiego nie można zawierać na określony czas, lecz dogonnie, tj. do końca życia jednej ze stron.

3. Zgoda małżeńska

- Małżeństwo **stwarza** zgodą stron między osobami prawnie do tego zdolnymi, wyrażona zgodnie z prawem, której nie może uzupełnić żadna ludzka władza (por. KPK, kan. 1057 § 1).
- Kanon 1057 § 1 zwraca uwagę na cztery zasadnicze momenty:
 - 1) małżeństwo powstaje przez zgodę stron
 - 2) zgoda może być wyrażona jedynie przez osoby prawnie do tego zdolne

Instytut Papieża Jana Pawła II, Kurs online „Źródła miłości”

- 3) zgoda musi być wyrażona zgodnie z przepisami prawa
- 4) zgoda - jako przyczyna sprawcza małżeństwa - nie może być nigdy uzupełniona jakimkolwiek innym aktem prawnym

- Zgoda małżeńska jest aktem woli, którym mężczyzna i kobieta w nieodwołalnym przymierzu wzajemnie się sobie oddają i przyjmują w celu stworzenia małżeństwa (KPK, kan. 1057 § 2)

- Kan. 1055 §1KPK: „Małżeństwo czyni **zgoda stron** między osobami **prawnie do tego zdolnymi, wyrażona zgodnie z prawem**, której nie może uzupełnić żadna władza ludzka”. W paragrafie zaś drugim tego kanonu zgodę małżeńską

– Kan. 1055 §2 - Zgoda to:

- „...akt woli, przez który **mężczyzna i kobieta w nieodwołalnym przymierzu wzajemnie się sobie oddają i przyjmują** w celu stworzenia małżeństwa”.

- Moment zawarcia związku musi być **aktem rzeczywiście dogłębnie ludzkim**, nie zaś zwykłą formalnością (akt w pełni osobowy – *GS*, 48)